Türkiye'deki dağıtım şebekeleri satışına üçüncü tabakada yer alan şirketler ilgi gösterebilir

Enerjide yeni tekelleşme stratejileri

Büyük Avrupa şirketleri başka yerlerde derslerini aldılar; temel piyasalarda ticaretin olanaksız olduğu ve liberal enerji piyasası kurallarının iyi oluşturulmadığı ülkelerdeki şirketleri satın almanın riskli olduğunu öğrendiler. Bu nedenle büyük şirketlerin nakit kaynaklarını, Batı Avrupa'daki şirketleri satın almak için saklamaları muhtemeldir; Batı Avrupa'da hala çok cazip şirketler vardır ve bu şirketler kolay bir şekilde bir satın alma teklifini reddedemeyeceklerdir.

Prof. Dr. Steve THOMAS
Greenwich Üniversitesi-İşletme Okulu
Uluslararası Kamu Hizmetleri Birimi

Avrupa Birliği ilk elektrik (1996) ve gaz (1998) direktiflerini 10 yıl önce çıkardı. Bunlar, elektrik ve gaz alanını rekabete açmayı ve tek bir Avrupa piyasası yaratmayı amaçlıyordu. Aslında bu, elektrik ve gaz toptan satış fiyatının bütün Avrupa'da aynı olması anlamına gelecekti. Bu amaçlar gerçekleştirilebilir olmaktan uzaktır. Ama gerçekleştirilebilir olsalardı da elektrik ve gaz şirketleri üzerinde yaratacağı etkiler dramatik sonuçlara neden olurdu.

Kamuya ait şirketler, 10 yıl önce ya elektrik ya da gaz alanında yalnızca kendi ülkelerinde iş yapıyorlardı. Bu kamu kuruluşları bütüncül yapıya sahiplerdi; bazı durumlarda şebekenin mülkiyeti ve işletmesi de dahil olmak üzere üretimden son tüketiciye satışa kadar uzanan bütün aşamaları gerçekleştiriyorlardı.

Avrupa'ya 5 şirket hakim

Bugün Avrupa elektrik ve gaz piyasası, giderek artan bir biçimde Avrupa çapında faaliyet gösteren bir avuç şirketin hakimiyetine girmiştir. Bu şirketler, artık hem elektrik hem gaz alıp-satmakta, başka enerji şirketlerini devralmak üzere fon yaratmak için kendi dağıtım şebekelerini elden çıkarmaktadırlar. Bu 5 hakim şirket şunlardır:

- **Electricité de France (EdF):** Kısmen özelleştirildi, fakat hala yüzde 80'i kamuya ait. İngiltere, Almanya ve İtalya'da güçlü bir varlığa sahip.
- **E.ON:** İki büyük Alman şirketinden biri. İngiltere, İtalya, İspanya, Fransa, İskandinav piyasası, Hollanda ve Doğu Avrupa'ya dek genişlemiş durumda.
- **RWE:** İngiltere, Hollanda ve Doğu Avrupa'da önemli bir konumda olan diğer büyük Alman şirketi.
- **ENEL:** Özelleştirilmiş İtalyan kuruluşu; Ekim 2007'de İspanya'nın en büyük elektrik şirketi Endesa'yı aldı.
- **GDF-Suez:** Fransız gaz kuruluşu GDF'nin özelleştirilen bölümü ile Fransız enerji ve su şirketi Suez'in birleşmesiyle oluşmuş yeni bir şirket. Belçika'da enerji alanında hakim konumdadır.

Alt tabaka şirketlerin varlığı tehdit altında

Bu en üstteki şirketler katmanının altında ikinci bir tabaka oluşmuştur ki, bu gruptaki şirketler büyük ölçüde bir ya da iki büyük ülkeye dayanmaktadır. Örneğin Vattenfall (İsveç/Almanya), Centrica (İngiltere) ve SSE, Iberdrola (İspanya), Fortum (Finlandiya). Üçüncü katman ise kendi iç pazarlarında güçlü olan Verbund (Avusturya), CEZ (Çek Cumhuriyeti) gibi daha küçük şirketlerden oluşmaktadır, ancak diğer yandan bu şirketlerin ülke dışında da büyük alımlar gerçekleştirmek için mücadele etme olasılıkları vardır. Üçüncü tabakadaki şirketler ile ikinci tabakadaki şirketlerin bazıları hükümetlerinin korumaları olmaması durumunda 5 büyük şirketin satın alma hedefi haline geleceklerdir.

Büyük şirketler Avrupa'ya geri çekildi

Bu dönüşüm, yönelimdeki bir takım değişiklikler ve benimsenen yöntemdeki ciddi hatalar nedeniyle sorunsuz bir işleyişten uzak olmuştur. Bazı şirketler gelişmekte olan ülkelere yönelmiş, ancak para kaybetmişler ve büyük oranda Avrupa'ya geri çekilmişlerdir. Çoğu şirket de enerjinin yanında telekomünikasyon, su, kablolu TV, hatta banka hizmetleri alanında faaliyet gösteren "çok yönlü-şirketler" olmaya çalıştı, ancak bunun da pahalı bir hata olduğu kanıtlandı.

Yeni hedef komşu ülkeler

Stratejiler istikrarlı olmaya başlıyor, şirketler yaptıkları yanlışlardan ders çıkardılar. Bu şirketlerin önceliği; faaliyet gösterdikleri alanlar kapsamında kolay ticaret yapabilecekleri sınır ülkelere genişlemektir. Belki de daha önemli bir neden, bu şirketlerin hem toptan, hem perakende pazarında güçlü bir konuma sahip olmaları gerekliliğidir. Bu, özellikle elektrik alanında karşılaştıkları riski çok büyük oranda azaltır. Üretilen elektrik, toptan satış piyasası by-pass edilerek, doğrudan etkili biçimde son tüketiciye satılabilir. Bu, yeni enerji santralı inşa etmenin ticari riskini son derece düşük hale getirir. Şirketlerin ürettikleri enerjiyi; fiyatların ve satış miktarlarının oynak ve öngörülemez olduğu toptancı piyasaya vermek yerine doğrudan satmaları, fiyat ve satış miktarının çok daha öngörülebilir olmasını sağlar.

Buna paralel olarak, perakende pazarı da toptancı piyasadan tüketicilerin karşılayamayabileceği denli yüksek spot piyasa fiyatları üzerinden ürün satın alma riskine maruz kalmayacaktır.

Öngörülen piyasalar oluşmuyor

Bu strateji iş açısından anlamlı olsa da AB direktiflerinin amaçlarını engeller niteliktedir. Güvenilir, **"likit"** spot piyasalar (diğer bir deyişle bütün alış-verişin belirli bir kısmına tekabül eden piyasalar) toptancı piyasa için fiyatı belirleyen ve yeni kapasite için yatırım sinyalleri veren tek elektrik ve tek gaz piyasasının merkezi-kısmı olmalıdır. Pratikte ise Avrupa spot piyasaları **"likit değil"**dir (satışların yalnızca küçük bir bölümünü oluşturmaktadır); fiyatlar, çoğunlukla da fiyat hareketlerinin ardında bir mantık olmaksızın, oldukça oynaktır ve AB çapında fiyatlarda büyük değişiklikler vardır. Bu, büyük şirketlerin yararına bir durumdur. Güvenilir bir spot piyasa, yeni üretici şirketlere ürünlerini satmaları için spot piyasayı kullanma olanağı sağlar ve yeni perakende satış şirketleri satacakları ürünleri almak için spot piyasaya güvenebilirler.

Komisyon yoğunlaşmayı göz ardı ediyor

Avrupa Komisyonu, şaşırtıcı bir şekilde, piyasanın yoğunlaştığını ve şirket stratejilerinin rekabetin uygulanması amacını engellediğini göz ardı etmektedir. Komisyon, birleşmeleri ve şirket satın alımlarını engellemek için çok az şey yapmıştır; 2003 yılı direktiflerinde yapılan revizyonlar toptan ve perakende satışın birleşmesi sorununa ilişkin herhangi bir düzenleme getirmedi ve bu yıl hazırlıkları tamamlanması beklenen yeni direktiflerde de bunu göz ardı etmektedir. Komisyon'un odaklandığı konu, şebekelerin ayrılmasıdır. Yani rekabet eden şirketlerin, rakiplerin şebeke kullanımında ayrıcalığa sahip olmadıklarını bilmelerini sağlamak üzere şebeke işletmesinin elektrik ve gaz alım-satımından ticari olarak ayrılması üzerine odaklanmıştır. Bir denetleyici kurum için, şebekelerin herhangi bir biçimde haksız kullanımını açığa çıkarmak ve şirketleri bu taktiği denemekten vazgeçirtecek kadar ağır biçimde cezalandırmak görece basit bir iştir. Ancak Komisyon adil muameleyi temin için daha ne kadar ayırma yapılması gerektiği hususuna takılmış görünmektedir.

Asıl direktif, **"hesapları"** ayırma şartı koşmuştur; yani şebekenin, gaz ve elektrik alım-satımı yapan bir şirkete ait olması sürdürülebilir, ancak şebeke işinin ayrı hesapları olması gerekiyor. 2003 revizyonları **"yasal"** bir ayrım

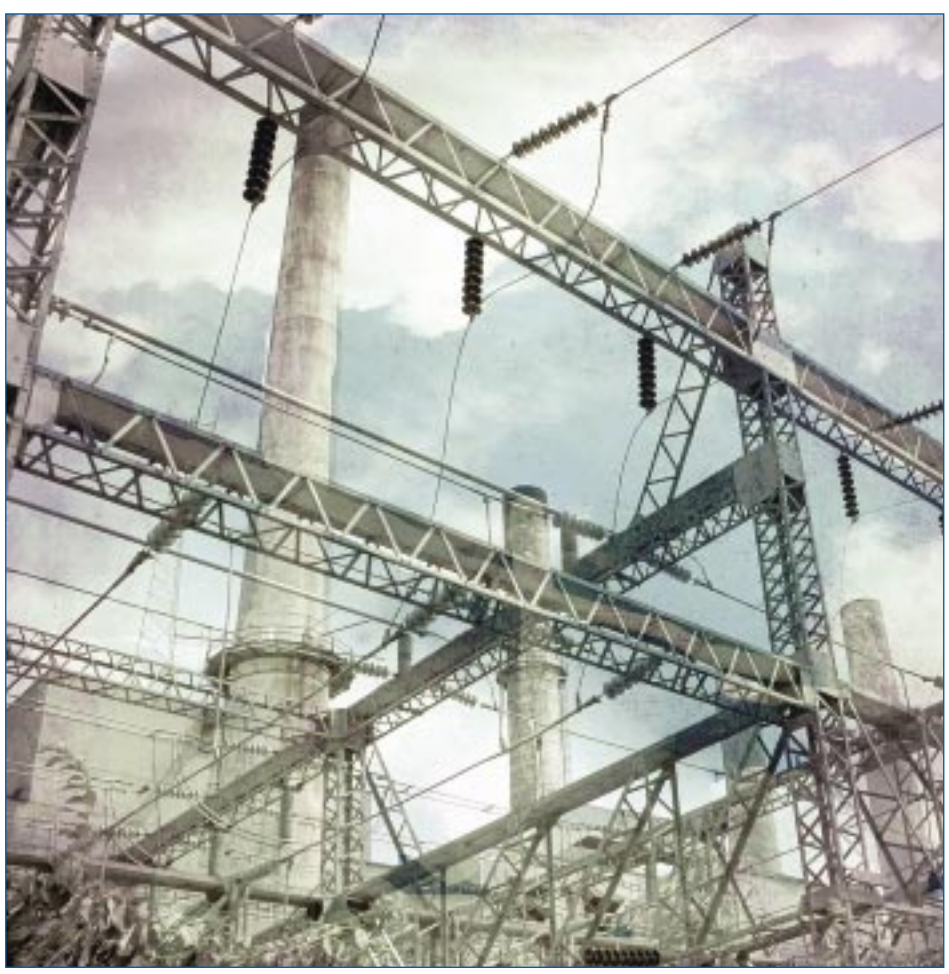

şartını getirdi; yani şebekeye sahip şirket halen enerji piyasasında aktör olan bir şirketin alt kuruluşu olabilse de şebeke ayrı bir şirkete ait olmalıydı. 2008 yılına ait revizyonlarda, Komisyon, en azından iletim alanında mülkiyet ayrılması için bastırıyor ki bu durumda, şebeke sahiplerinin, AB'de elektrik alım-satımı yapan herhangi bir şirketle hiçbir bağlantısının olmaması gerekiyor.

'Şebekeleri sat, yeni şirketler satın al' dönemi

İki büyük Alman şirketi ve EDF buna karşı çıktı (diğer birçok ülke düzenlemeye zaten uymuştu), ancak şebekelerini satmanın onların çıkarına olacağının çabucak farkına vardılar.

Nihayetinde, eğer bu şirketler iletim şebekelerine erişimde ilişkili oldukları üretim şirketini kollarlarsa denetleyici bunu ortaya çıkaracaktır, bu nedenle şebekeye sahip olmak uzun erimde üretim işine yardımcı olmayacaktır. Teknik bir bakış açısından, bir iletim şebekesini işletmenin enerji üretimiyle veya gaz alımıyla çok az ortak yanı vardır. Dolayısıyla, şebekeden elde edilebilecek teknik ya da ticari bir sinerji söz konusu değil ve bu nedenle, şebekeyi satmak ve parayı ticari sinerji sağlayan işleri satın almak için kullanmak anlamlıdır. Yukarıda bahsedilen **"ikinci"** ve **"üçüncü"** tabakada yer alan şirketlerden bir ya da daha fazlasını satış hasılatlarıyla birlikte ele geçirmek, şebeke mülkiyetini elde tutmaktan çok daha fazla değer sağlayacaktır.

Türkiye 3. sınıf şirketlerin hedefi olabilir

Bu yaşananların, Türkiye ve dağıtım şirketlerinin satışı açısından anlamı nedir? Büyük Avrupa şirketleri başka yerlerde derslerini aldılar; temel piyasalarda ticaretin olanaksız olduğu ve liberal enerji piyasası kurallarının iyi

oluşturulmadığı ülkelerdeki şirketleri satın almanın riskli olduğunu öğrendiler. Bu nedenle 5 büyük şirketin nakit kaynaklarını, Batı Avrupa'daki şirketleri satın almak için saklamaları muhtemeldir; Batı Avrupa'da hala çok cazip şirketler vardır ve bu şirketler kolay bir şekilde bir satın alma teklifini reddedemeyeceklerdir. Türkiye'deki dağıtım şirketlerine yönelik herhangi bir yabancı ilgisinin, Avrupa'daki büyük hedeflerle rekabet edemeyen üçüncü katmanda yer alan oyunculardan (şirketlerden) gelme olasılığı vardır. ■

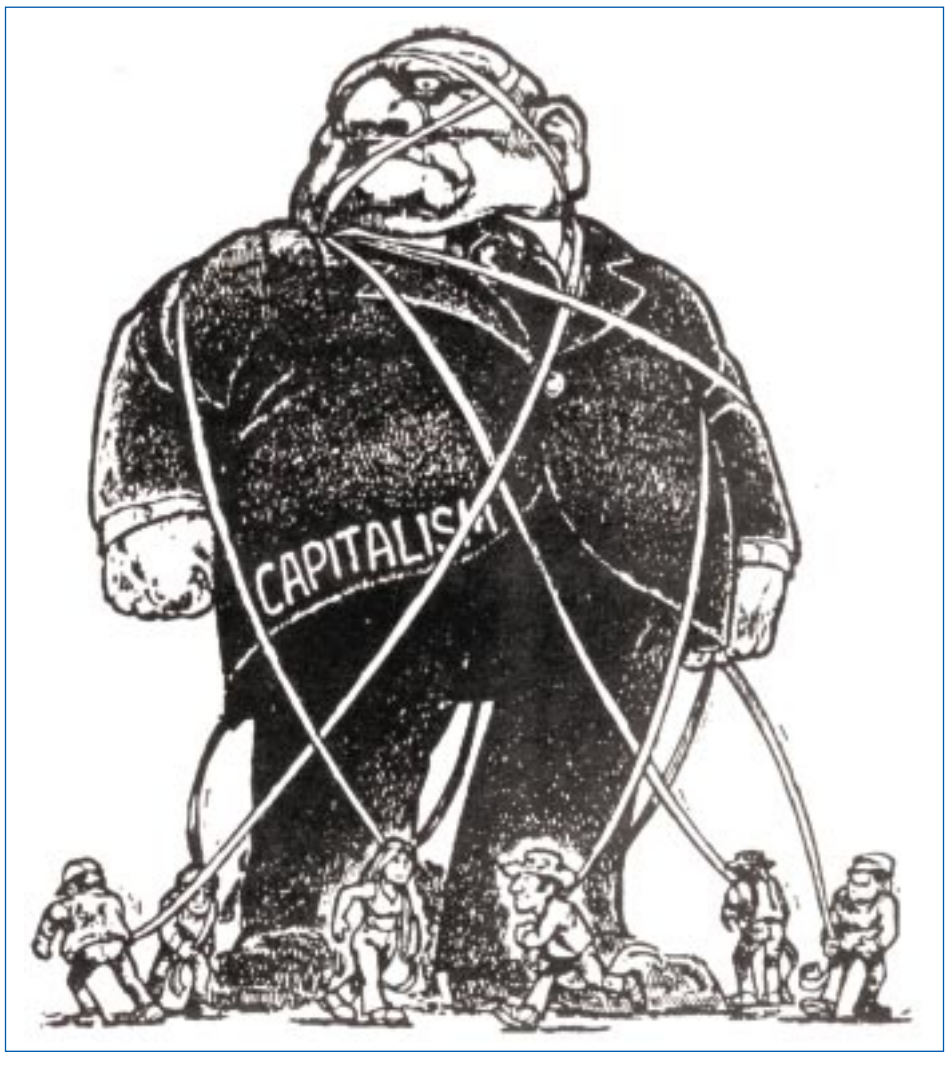

TOPLUMSAL BAKIŞ

Kemal ULUSALER
EMO Enerji Çalışma Grubu Üyesi

Fosil Kaynaklar Üzerinde Yeni Denge Arayışı

İki cambaz bir ipte oynamaz
Bir ipte bir sürü cambaz
Hilekar, madrabaz, kumarbaz

İki cambaz bir ipte oynamaz
Bir ipte bir sürü cambaz
Ateşbaz, işvebaz, hokkabaz

İp niye kopmaz
Zampok eyin pi...

Orhan Murat Arıburnu

2008 Olimpiyat oyunlarının sloganı idi; Tek Dünya, Tek Rüya... Evet, dünya bir cambaz ipi gibi. Bu tek ip üzerinde onlarca cambaz, kafalarında onlarca tilki ve hiçbir etik çerçeveye sığmayan düşleri. Düşleri uğruna cambazlar yukarıda çanak-çömlek kırmakta. Aşağıda çanak-çömlek kırıkları üzerinde dolaşan kan-revan çıplak ayaklar. Cambazlara gasp edilmiş varlıklar, yoksul halklara travma zenginliği...

Ve işte en taze travma zenginliği Kafkaslarda bugün. Bu zenginlikten Türkiye'nin payına ne düşer?

Tükenme eğilimindeki fosil enerji kaynakları, tükenme eşiğine gelmiş olan Rusya'yı tekrar ayağa kaldırdı. Bu ay içerisinde Gürcistan'da yaşananlar aslında enerji temelinde güç dengelerinin yeniden tesisine yöneliktir. Cambazlar tek ip üzerinde güç dengeleri konusunda birbirlerini test ederken Türkiye bu testin içerinde ne kadar yer almaktadır?

"Gürcistan çatışmasının enerji boyutunda etkileri, gelişmelerin yönü ne olabilir?" sorusuna yanıt verebilmek için bu köşe elbette yeterli değildir. Ancak bir özet sunmak sanırım olanaklıdır. Başlıklar halinde sıralayacak olursak;

- Doğalgaz ve petrol fiyatlarında spekülasyona dayalı olan kısmının aşağı inişi bu kez çatışmadan dolayı yukarı yönlü seyir izleyecektir. Bu da Türkiye'nin enerji maliyetlerini arttıracak olup cari açığını daha da büyütecektir.

- Enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler dış politikada daha net tavır almaya yöneleceklerdir. Türkiye dahil pek çok ülkede ABD; tek kutuplu dünyada, saldırgan, işgalci tehlikeli bir güç olarak görülmektedir. Bu tehlikeli, egemen güce karşı birliktelikler oluşacaktır. Örneğin Şanghay İşbirliği Örgütü'nün daha etkin bir noktaya gelmesi ve genişlemesi olasıdır. Aynı zamanda örgütün Rusya, İran gibi ülkelere daha da yakınlaşması beklenebilir.

Bu durumda Türkmen gazının güzergahı, doğal olarak İran üzerinden Türkiye ve Avrupa yönlü olacaktır. Bu gelişme Türkiye için doğalgaz ithalinde kaynak ülke çeşitliliği ve belli oranlarda düşük fiyat anlamına gelmektedir.

- Korku ve yılgınlık yaratacak oranda şiddet kullanan Rusya, Gürcü halkın gerginlik ve savaşın nedeni olarak **Saakaşvili**'yi görmesini ve tepkisini ona yönmeltmesini sağlayarak Gürcistan'da bir iktidar değişikliğini hedeflemektedir. Bu değişim ile gerginlik azalacak, boru (petrol ve gaz) ve ulaşım (Trans Kafkasya Otoyolu ve Kafkasya ile Orta Asya'yı Akdeniz'e bağlayacak BM Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun -UNECE- yüksek öncelikli projelere dahil ettiği ve fonladığı Bakü-Alkhalkalaki-Türkiye demiryolu) hatlarının güvenliği sağlanmış olacaktır. Diğer yandan çatışma olan her yerde kesintisiz, düzenli enerji akışı hayal olmaktadır. Nitekim Kerkük-Yumurtalık ve son sabotaj ile kesintiye uğrayan BTC boru hatları bu gerçeği açığa çıkarmaktadır.

- Saakaşvili iktidarının düşmesi ABD'nin Kafkaslarda geri adım atması demektir. Ancak Kafkaslardaki sıkışma ABD'yi daha sert politika izlemeye yöneltebilir. Rusya'nın Kafkaslarda güç kazanması ile bu bölgede görece sönümlenen gerginlik büyük bir olasılıkla dünyanın diğer bölgelerine taşınacaktır. Örneğin Rusya'nın Avrupa sınırına. İran'a değilse de, İran'a siyaseten yakın çevresindeki daha zayıf halkalar olan Suriye'ye veya Venezuella'ya.

- Kutuplaşma ve gerginlik enerji fiyatlarını olumsuz etkileyecek olup tüm girdilerde fiyatlar artarken çalışan ücretlerinde kısıntıya gidilecek, yoksulluk artacak sosyal patlamalar söz konusu olabilecektir.

İran-Irak-Kafkasya üçgeninde Rusya ile ABD arasında sıkışan Türkiye'nin işi bir hayli zor görünmektedir. **A. Davutoğlu**'nun **"stratejik derinlik"** kavramı çerçevesinde dış politika kurgulayan AKP'nin büyük güçlerin hegemonyasına karşı kırılganlığı azaltıp azaltamayacağını ise zaman gösterecektir.

Naçizane görüşüm; piyasacı yaklaşımı, Yeni Dünya Düzeni'ne entegrasyon, tarikat temelli iç politika uygulamaları ve Kürt sorununa yaklaşımı AKP iktidarının açmazlarındandır.

Bu açmaz dış etkenlerin ivme kazanması ve baskısı ile AKP iktidarını çıkmaza sürüklemektedir.

Şairin tam da **"Kıyamete beş var kaptan/Suların sabrı buraya kadar"** dediği yerdeyiz.